

Найкращі світові практики державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та перспективи для України

Є. В. МИЛОВАНОВ^і

У роботі висвітлено основні передумови необхідності здійснення державної підтримки органічного виробництва у світі. Проведено аналіз європейського досвіду підтримки органічного сільського господарства та висвітлено основні напрями фінансової підтримки в рамках Спільної аграрної політики ЄС. Наведені основні бюджетні асигнування ЄС на перехід до екологічних і кліматичних практик та органічного сільського господарства в рамках програми CAP. Розглянуто основні підходи до стимулювання та розвитку органічного виробництва у розвинених країнах світу з метою визначення пріоритетів для України. Встановлено, що субсидії для органічного сільського господарства в розвинених країнах свого часу дали надзвичайно важливий поштовх для розвитку цього напрямку агровиробництва, що у кінцевому підсумку привело до значних успіхів у сфері збереження навколишнього середовища, пом'якшення наслідків зміни клімату, охорони здоров'я, розвитку сільських територій та захисту прав споживачів. Зазначено, що численні переваги органічного сільського господарства змушують замислитися над перспективами розвитку глобального сільського господарства як одного з ключових факторів впливу на майбутнє наступних поколінь. Проаналізовано вітчизняний досвід фінансової та організаційно-правової підтримки органічної сфери на державному та регіональному рівнях для формування напрямів удосконалення. Доведено необхідність не лише прямої фінансової державної підтримки, але й активної просвітницької, науково-дослідної та організаційної підтримки спільно із представниками активної громади та бізнесу. Обґрунтовано необхідність системного підходу до стимулювання та розвитку вітчизняної органічної сфери для забезпечення сталості сільськогосподарської галузі України. Встановлено, що політика підтримки органіку в нашій країні поки що не характеризується високим рівнем системності та послідовності, але зроблені важливі початкові кроки у напрямках організаційно-правового та фінансового забезпечення органічного виробництва.

Ключові слова: державна підтримка, міжнародний досвід, органічне виробництво, органічне сільське господарство, сталий розвиток, субсидія.

УДК 631.147:631.16

JEL код: Q18

Постановка проблеми. Органічне сільське господарство впродовж останніх 20 років завоювало право бути ключовим елементом сталого розвитку аграрного сектору багатьох розвинених країн світу. Органічна детермінанта стала економічним індикатором соціально-екологічного прогресу в агровиробництві. Тобто, провідні держави світу сконцентрували свою увагу на створенні таких сільськогосподарських систем, які здатні не лише забезпечити суспільство харчовими продуктами та принести прибуток виробникам, але й надати конкретні соціально-екологічні переваги. Багаторічна практика органічного господарювання свідчить про підвищення рівня

^і Милованов Євген Володимирович, кандидат економічних наук, голова Правління Федерації органічного руху України, м. Київ.

збалансованості економічної, екологічної та соціальної складових сільськогосподарських виробничих систем у часовому та просторовому вимірах. Тому органік отримав надзвичайний фокус з боку громадськості, бізнесу та державних органів влади розвиненого світу.

Міжнародний досвід свідчить про доцільність та навіть необхідність надання підтримки та стимулювання органічного виробництва, особливо на ранніх стадіях розвитку. Своєчасне усвідомлення такої необхідності та затвердження її на законодавчому рівні дали можливість провідним європейським країнам і США доволі швидко забезпечити лідерство у виробництві, обігу та споживанні органічної продукції. Органічний ринок цих країн найкраще розвивається упродовж останніх десятиліть, а їх населення має можливість повною мірою відчувати переваги як органічного виробництва, так і органічної продукції. Тому для України, яка претендує на ключове місце на міжнародному ринку органічних продуктів, вивчення та використання такого досвіду є дуже актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці державної підтримки виробництва органічної продукції в Україні та за кордоном присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Є. Ю. Білоусова [1], А. В. Вдовиченка [5], М. П. Мартинюка [6], О. М. Маслака [7], Я. О. Самсонової [13], Х. Віллер, Дж. Лерно [19] та ін. Проте проблеми розвитку органічного ринку в нашій державі потребують актуалізації та більш докладного вивчення питання підтримки і стимулювання виробництва органічної продукції з боку державних органів влади, громадських організацій та бізнесу.

Метою дослідження є вивчення досвіду провідних світових країн у сфері підтримки розвитку органічного сільськогосподарського виробництва та ринку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Україна щорічно нарощує обсяги виробництва, імпорту та споживання органічної продукції. На кінець 2016 р. у нашій країні на 411,2 тис. га органічних сільськогосподарських угідь господарювали 360 агровиробників, за 10 років ці показники збільшилися відповідно на 70 та 450 %. У цей час ринок органічної продукції збільшився у 53 рази (із 0,4 млн грн у 2006 р. до 21,2 млн грн у 2016 р.). Зауважимо, що такий розвиток не так давно нішевого ринку мав місце фактично винятково завдяки зусиллям бізнесу та активної громадськості, практично без фінансової та нормативно-правової підтримки держави, адже органічне законодавство фактично мало лише формальний характер.

Органічний ринок на шляху свого становлення у нашій країні спирався на міжнародне законодавство (передусім, Європейського Союзу) та найкращі світові практики виробництва. Вагомий внесок у розвиток органічного виробництва в Україні зробили фінансові донори Німеччини, США, Нідерландів, Швейцарії, Великої Британії, Франції та інших країн. Зарубіжні проекти технічної допомоги дали можливість українським фахівцям отримати цінні знання та вміння, обмінюватися досвідом з іноземними колегами з органічного виробництва. Крім того, українські сертифіковані органічні виробники отримали доступ до нових перспективних ринків збуту, розширили свої можливості та потенціал.

Нині Україна, маючи сильні євроінтеграційні амбіції, отримала можливість повноцінно використати багаторічний міжнародний досвід політики підтримки органічної сфери, виокремивши найкращі практики і адаптувавши їх до вітчизняних реалій. Наша країна вбачає в ЄС найближчого торговельного та політичного партнера, тому вивчення їх досвіду у досліджуваному питанні виходить на перший план.

Найпершу стратегію Спільної аграрної політики ЄС (Common Agricultural Policy, CAP) було розроблено у 1957 р. Тоді лідерам європейських країн необхідно було вирішити основне завдання – задоволення харчових потреб населення за доступними цінами. За допомогою субсидування та законодавчої підтримки з боку урядів це завдання досить швидко вдалося вирішити. Але надзвичайно масштабні інтенсифікація та індустріалізація сільського господарства з масовим використанням мінеральних добрив та ортутохімікатів призвели до надлишкового виробництва й підвищення антропогенного навантаження на довкілля. Надлишки продукції експортували до країн, що розвиваються, тим самим підриваючи економічне становище місцевих фермерів, а екологічну ситуацію у деяких країнах довели до критичного рівня. Після тривалих переговорів у 1994 р. було досягнуто домовленості про заборону прямих субсидій у виробництво харчових продуктів та багатьох інших важливих заходів, що були реалізовані у Генеральній угоді з тарифів і торгівлі (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT). Цей документ і до цього часу є основним для Світової організації торгівлі (World Trade Organisation, WTO). Відтоді провідні європейські держави продовжують роботу щодо реформування та вдосконалення CAP.

Держави ЄС не повністю зупинили субсидії для сільського господарства. З'явилося чітке усвідомлення необхідності фінансової підтримки таких сільськогосподарських систем, які не шкодять довкіллю, вирощують та виробляють якісну агропродукцію, дбають про добробут тварин та розвивають сільські території. Тому органічне агровиробництво опинилося у фокусі прогресивної європейської спільноти. Оскільки відразу повністю перейти до органічного сільського господарства неможливо, в Євросоюзі розробили чітку поетапність та виділили конкретний інструментарій для розвитку органічного виробництва.

У Європейському Союзі прями виплати є доступними для всіх фермерів, хто виконує базові вимоги для захисту довкілля та добробуту тварин (система «cross compliance» у рамках Схеми єдиних виплат (single payment scheme, SPS). Органічні фермери можуть подавати заявку на отримання додаткових субсидій, які, як правило, виплачуються під час добровільних агроекологічних заходів. У країнах, які не є членами Європейського Союзу, різні системи субсидій застосовуються для фермерів, які працюють за конвенційними та органічними принципами господарювання [15].

Перехід до органічного сільського господарства в ЄС здійснюється за принципом «крок за кроком» на основі розробленої послідовності імплементації частин CAP.

Перша частина Спільної аграрної політики, після її реформи 2003 р., вимагала від фермерів виконання вимог Сприятливих умов для сільського господарства та довкілля (Good agricultural and environmental condition, GAEC) та вимоги стандартів харчової безпеки, добробуту тварин та збереження довкілля. Європейські фермери мали можливість отримати пряме фінансування лише за умови виконання даних вимог.

Друга частина Спільної сільськогосподарської політики передбачає інше цільове спрямування виплат, які можна отримати лише за виконання умов першої частини політики. Головними цілями другої частини є розвиток сільських територій та невикористаних функцій сільського господарства, що є головними користувачами земельних угідь та водних ресурсів Європи. Для отримання фінансування фермерам необхідно взяти участь у конкретному сільськогосподарському проекті. Європейські органічні фермери нині знаходяться серед сільгоспвиробників, які отримують найвищу фінансову підтримку від урядів ЄС та конкретних держав Євросоюзу.

Реформа CAP 2013 р. була спрямована на підтримку основної ініціативи розвитку дружнього до навколишнього середовища сільського господарства на період 2014–2020 рр. під гаслом «державні гроші на суспільні блага». Для досягнення своєї екологічної мети, зокрема спрямованої проти зміни клімату, Євросоюз використовує ключові інструменти Першої та Другої частин CAP, щоб забезпечити більше суспільних благ від сільського господарства ЄС. Органічне агровиробництво позиціонується в обох документах на першому місці з точки зору його вкладу в суспільні блага.

Реформа запровадила нову Зелену Компоненту як частину прямих платежів. Держави-члени повинні використати 30 % своїх перших частин внесків на ці нові виплати, що відповідає максимуму 89,3 млрд євро, або 21,7 % від загального бюджету ЄС для сільського господарства. Аналогічна частина була закладена у попередній період програми 2007–2013 рр. на пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них, а також охорони навколишнього середовища. Це становить лише 7,2 % від загального обсягу державних витрат Євросоюзу на сільське господарство, виділеного на екологічні суспільні блага та підтримку сталих систем ведення сільського господарства, зокрема органічного. Таким чином, реформа передбачає близько 28,9 % загального бюджету ЄС для сільського господарства на заходи, безпосередньо пов'язані з екологічними та кліматичними проблемами (табл. 1).

Таблиця 1

Основні бюджетні асигнування ЄС на перехід до екологічних і кліматичних практик та органічного сільського господарства в рамках програми CAP на 2014–2020 рр. [16]

Розподіл бюджету	Млрд євро	Відсоток від загального бюджету ЄС для сільського господарства
1	2	3
<i>Бюджетний розподіл для Першої та Другої частин CAP</i>		
1. Перша частина – Європейський сільськогосподарський фонд гарантування (EAGF) – Витрати та прямі виплати, пов'язані з ринком	312,7	76 %
2. Друга частина – Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD) – прийнято Європейською Комісією	99,0	24 %
3. Загальний бюджет ЄС для сільського господарства	411,7	100 %
<i>Зелена компонента (Перша частина)</i>		
4. Загальний національний граничний розмір прямих виплат на 2014–2020 рр.	297,6	72,3 %
5. Екологічна компонента (максимум 30 % прямих платежів {4})	89,3	21,7 %
<i>Проблеми клімату та навколишнього середовища (Частина друга)</i>		
6. Внесок у вирішення проблем навколишнього середовища та клімату, включаючи органічне сільське господарство (мінімум 30 % від EAFRD {2})	29,7	7,2 %
<i>Підтримка органічного сільського господарства (виплати на перехідний період та підтримку)</i>		
7. Підтримка органічного сільського господарства у рамках EAFRD – прийнято Європейською комісією	6,3	1,5 %

Продовження табл. 1

1	2	3
8. Загальні державні витрати (ЄС та держави-члени) на підтримку органічного сільського господарства	9,9	–
<i>Загальні видатки на охорону навколишнього середовища та зміни клімату для сільського господарства (Перша та Друга частини)</i>		
9. Бюджет ЄС на перехід до органічного та дружнього до навколишнього середовища сільського господарства {5 + 6}	119,0	28,9 %

Таким чином, незважаючи на те, що основна частина витрат бюджету ЄС для сільського господарства спрямована на досягнення інших цілей, не пов'язаних ні з органічними, ні з дружніми до навколишнього середовища методами ведення сільського господарства, Євросоюз все ж значну увагу приділяє сталим сільськогосподарським системам і особливо органічним методам. З кожним роком бюджет на органік збільшується, разом із цим змінюються підходи до виробництва європейських фермерів.

В Україні питання державної підтримки органічного сільського господарства перебуває на найбільш ранніх стадіях розвитку, тому вважаємо, що вивчення та врахування досвіду ЄС та інших розвинених країн може позитивно відобразитися на поглибленні співробітництва між державними, громадськими та приватними організаціями з метою розвитку вітчизняної органічної сфери.

Зауважимо, що державна підтримка не обов'язково стосується фінансових вливань. Побудова повноцінного правового поля функціонування та формування консультаційної системи для розвитку органічної сфери є так само важливими напрямками.

Отже, розглянемо питання підтримки органічного сільського господарства в розрізі провідних країн Європи та світу.

Німеччина зробила значний внесок у започаткування органічного руху в Європі. Німецькі органічні піонери, що є ймовірним, можуть пишатися першою повноцінною органічною сільськогосподарською системою в Європі. Починаючи з 20-х років ХХ ст. німецьким фермерам вдалося зробити наголос на збалансованому сільському господарстві на основі правильної взаємодії рослин, тварин та ґрунту. У 1984 р. у Німеччині було створено загальноприйняті базові органічні стандарти (Рамкові директиви), що встановлювали правила для органічних фермерів. Із цього моменту органічне сільське господарство розвивалося дуже швидкими темпами.

Завдяки багаторічному досвіду, раціональним підходам у формуванні державної політики та високому рівню свідомості суспільства, Німеччина нині займає одне з провідних місць у розвитку глобального органічного руху. Станом на початок 2017 р. країна знаходилася на другому місці у світі після США за обсягом внутрішнього ринку органічної продукції – 9,7 млрд євро, що в розрахунку на душу населення становить 116 євро (8-ме місце у світі). У 2016 р. у Німеччині на площі 1,25 млн га (10-те місце у світі) господарювали 27 132 сертифікованих органічних товаровиробників. Найважливішими органічними сільськогосподарськими культурами країни були зернові, бобові, олійні культури та овочі [19]. Експерти вважають, що органічний сектор Німеччини все ще має значний потенціал зростання. Як один із найбільших у світі органічних ринків Німеччина також є одним із найбільших імпортерів органічних продуктів. Багато органічних продуктів, що споживають у Німеччині, імпортуються

(зокрема з України): особливо зернові, бобові, молоко, овочі та фрукти, а також органічні продукти, що не можуть бути вирощені у цій країні, наприклад, кава, рис тощо [15].

У 2002 р. була започаткована Федеральна схема органічного сільського господарства (нім. *Bundesprogramm Ökologischer Landbau und andere Formen nachhaltiger Landwirtschaft, BÖLN*, англ. *Federal Organic Farming Scheme, FOFS*) з метою підтримки розвитку органічного та сталого сільського господарства. Ця схема була поширена для залучення інших форм сталого сільського господарства, зазначених у резолюції, ухваленій урядом Німеччини 26 листопада 2010 року. Вона стала Федеральною схемою органічного сільського господарства та інших форм сталого сільського господарства для розширення розвитку обох форм сільського господарства у Німеччині та для підготовки шляху для добре збалансованого зростання попиту і пропозиції [15].

Швейцарія, починаючи з 30-х років ХХ ст. і до цього часу, залишається однією з найбільш прогресивних країн в органічній сфері. У 2016 р. Швейцарія мала 14 1249 га сертифікованих органічних земель, що становило 13,5 % від загальної площі сільськогосподарських угідь країни (10-те місце у світі). Органіком у країні займалися 6 348 виробників, 1 224 оператори та 501 імпортер. Швейцарія у 2016 р. мала найвищий рівень споживання органічної продукції на душу населення у світі – 274 євро. Також країна мала один з найбільших ринків органічної продукції у світі обсягом 2 298 млн євро (8-ме місце у світовому рейтингу) [19]. Таких результатів швейцарці досягли передусім завдяки продуманій системі підтримки розвитку органічної сфери та співпраці з європейськими партнерами.

У Швейцарії головну роль у формуванні політики у цій сфері відіграють активні організації органічних фермерів, тоді як держава відіграє здебільшого роль другого плану. Про це свідчить той факт, що у цій країні ніколи не існувало офіційного національного плану дій щодо розвитку органічного сектору [15]. Органічне сільське господарство Швейцарії підтримується частково ціновою надбавкою органічної продукції на ринку та частково державною підтримкою (як федеральним урядом, так і кантонами): прямі виплати з розрахунку на 1 гектар, які, у свою чергу, розділяються на загальні прямі виплати та екологічну підтримку і є одними з найбільших в Європі [7]. Так, у 2017 р. федеральний уряд надавав органічним виробникам фінансову підтримку на одиницю площі: спеціальні культури (трави, овочі тощо) – 1 336 євро/га, орні землі (крім спеціальних культур) – 1 000 євро/га, пасовища – 167 євро/га [11]. Згідно з вимогами Положення про органічне сільське господарство в Швейцарії підтримку отримують лише ферми, які повністю перейшли на органічне виробництво, в яких паралельно не ведеться конвенційне виробництво.

Зазначимо також, що Федеральне відомство сільського господарства Швейцарії (BLW) підтримує органічне сільське господарство, а також інші ініціативи у традиційному сільському господарстві шляхом надання субсидій на промокампанії та рекламу (немає індивідуальної підтримки окремих виробників). Покриваються до 50 % витрат на просування та рекламу органічних продуктів, що координуються асоціаціями виробників [11].

Незважаючи на те, що Нідерланди є однією з найбільш щільно населених країн світу та не вирізняються, як Україна, надзвичайно родючими ґрунтами, країна є одним із лідерів у світі за обсягом експорту сільськогосподарської продукції у вартісному вираженні. Органічний рух Нідерландів виник ще наприкінці 20-х років ХХ ст. і сьогодні продовжує активно розвиватися. З 1992 р. країна затвердила перше

законодавство в органічній сфері, де передбачалися державні субсидії для органічних фермерів.

На початку 2017 р. у країні налічувалося 52 204 га органічних земель (2,8 % від загальної площі сільськогосподарських угідь), на яких господарювали 1 557 сертифікованих аграріїв. Внутрішній ринок у 2016 р. становив 1,17 млрд євро, а обсяги експорту органічної продукції сягали 1,2 млрд євро [19].

У 2001 р. уряд Нідерландів ініціював свій перший план дій до 2004 р. в органічному секторі під назвою «Програмний документ щодо органічного сільського господарства та становлення органічного ринку». Важливим аспектом у політиці, що проводилася, було зосередження на розвитку попиту, продажів органічних продуктів поряд з підтримкою пропозиції (тобто стимулювання первинного виробництва). Такий підхід є унікальним в Європі, оскільки більшість сусідніх країн стимулюють здебільшого виробництво. Нідерланди вирішили впроваджувати інший підхід, оскільки уряд визнав, що збільшення попиту на органічну продукцію є однією з логічних умов, необхідних для сталого зростання пропозиції. Такий підхід сприяв об'єднанню органічного сектору, тобто всі задіяні учасники ринку були об'єднані домовленостями. Підхід з орієнтацією на попит допоміг створенню необхідних умов для переходу на вищий щабель. Однак лише 20 % коштів, зарезервованих для розвитку органічного сектору, були спрямовані на підвищення попиту, а органічний бізнес додав приблизно таку саму суму шляхом співфінансування. Головну ж частину фінансування було спрямовано на дослідницькі роботи. За ці роки збільшилася площа земель, на яких агровиробництво ведеться органічними методами, хоча це зростання не досягло запланованої амбіційної мети, що встановлювалася у програмному документі. Проте було досягнуто результату, що органічні продукти стали більш звичними та доступними харчовими продуктами, зросли витрати споживачів на органічні продукти [15].

У 2005 р. почав діяти другий план дій «Голландський програмний документ про органічне сільське господарство (2005–2007 рр.)». Основною ідеєю було те, що стимулювання виробництва у невеликому і через це доволі вразливому органічному ринку швидко призводить до надмірної пропозиції і зменшення цін. Для досягнення постійного структурного зростання органічного сектору потрібна концентрація на розвитку цього ринку. Стимулювання попиту увінчалось успіхом: деякі продукти перевищили або майже досягли запланованої 5 % частки ринку. Зокрема, органічні яйця в 2011 р. мали майже 10 % частки ринку, в той час як органічні свіжі молочні продукти (за винятком сиру та вершкового масла) досягли показника 6,2 % (MELI, 2011). Проте, зростання ринку не викликало відповідного збільшення кількості сертифікованих господарств та площ, задіяних під органічне виробництво. Пояснення може бути в первинному перевиробництві органічної продукції, що залишило небагато можливостей виробникам для переходу до органічного виробництва [15].

В 2005 р. у Нідерландах було майже повністю припинено пряму державну фінансову підтримку органічного виробництва. Фермери нині мають можливість отримати мінімальну субсидію для часткового відшкодування витрат на сертифікацію та інспектування (близько 650 євро на рік на одне господарство). Однак органічні виробники мають доступ до спеціальних пільг щодо оподаткування та кредитування. Головний акцент держава зробила на підтримці заохочення попиту, підвищення рівня поінформованості виробників та споживачів і впровадженні інновацій.

У Франції першу асоціацію органічних фермерів було створено у 1959 р., члени якої активно брали участь у створенні Міжнародної федерації органічного

сільськогосподарського руху (IFOAM) у 1972 р. Перші французькі органічні стандарти почали діяти у тому самому році. Уряд Франції офіційно визнав органічне сільське господарство у 1980 р. та створив спеціальний орган, відповідальний за становлення та розвиток органічного руху в країні, – Національну комісію.

Органічний ринок Франції у 2016 р. був одним з найбільших у світі (третє місце після США та Німеччини) і досягнув 6,7 млрд євро. Французькі органічні фермери обробляли 1,54 млн га сертифікованих сільськогосподарських угідь, що становило 5,5 % від загальної площі. У тому самому році в країні діяли 32 264 виробники, 12 826 операторів та 223 імпортери органічної продукції [19].

Франція була першою країною-членом ЄС, що впровадила ще у 1993 р. схему підтримки органічного сільського господарства, задекларовану у прийнятій Постанові ЄС 2078/92. Завдяки регіональній структурі сільськогосподарської політики у Франції в різних регіонах впроваджуються різні заходи і види підтримки (у рамках певних параметрів, визначених на національному рівні). Раніше у Франції надавався пріоритет підтримці переходу на органічне виробництво, таким чином, органічні фермери отримували субсидії лише протягом перехідного періоду (максимум 5 років).

Французький уряд, крім виробничих організацій, також підтримує й науково-просвітницькі центри органічного руху. Зокрема, у 1993 р. науковцями, консультантами та викладачами було створено Національний ресурсний центр з органічного сільського господарства (ABioDoc), метою якого є надання інформації та документації щодо технічних, економічних та законодавчих питань у сфері органічного сільського господарства. Центр активно співпрацює з виробничими організаціями, освітніми та науковими інститутами, активною громадськістю для активної популяризації та просвітництва в органічній сфері.

У серпні 2009 р. у Франції було ухвалено закон «Loi Grenelle», який є результатом роботи саміту із захисту довкілля «Grenelle de l'Environnement», проведеного у 2007 р. Нормативний документ затвердив Національну програму дій, яка передбачає боротьбу з глобальним потеплінням та розвиток «стійкого сільського господарства» в країні. Окрім дій, пов'язаних з енергетикою, транспортом, забрудненням довкілля тощо, ним передбачено низку заходів для розвитку сільського господарства. На принципах органічного сільського господарства наголошено в кількох його статтях. Зокрема, стаття 31 визначає чітке завдання для органічного сільського господарства Франції: 6 % сільськогосподарських угідь сертифікувати за органічними стандартами у 2012 р., а 20 % – до 2020 р. Також у рамках політики просування органічного виробництва передбачено збільшення вдвічі ставки субсидій для органічних фермерів [15].

Данія є яскравим прикладом країни, в якій питання органічного виробництва поставлено на найвищий щабель пріоритетності з точки зору розвитку аграрної сфери у цілому. Про це свідчить досить амбітний національний план повного переходу сільськогосподарської галузі країни на органічне виробництво до 2020 р.

Данія щорічно нарощує органічні показники та впевнено крокує до національної мети. Так, на кінець 2016 р. Данія мала найбільшу частку органічного ринку (1,3 млрд євро) щодо загального по країні – 9,7 % серед інших країн світу та один з найвищих показників споживання органічної продукції у світі – 227 євро на душу населення (друге місце після Швейцарії). Площі органічних сільськогосподарських угідь країни у 2016 р. становили 201 476 га. Кількість органічних виробників у цьому самому році досягла 3 306, операторів – 972, імпортерів – 78, а експортерів – 80. Крім

того, у 2016 р. у Данії зафіксовано один з найвищих темпів зростання органічного ринку – 20 % [19].

Національний план дій щодо органічного виробництва до 2020 р., започаткований у червні 2012 року, спрямований на досягнення мети уряду щодо подвоєння території, що використовується для органічного агровиробництва у Данії до 2020 року. Уряд має намір зробити сільське господарство Данії повністю «зеленим» і вважає, що органічне виробництво є наріжним каменем цього перетворення. Тому державна підтримка органічного виробництва у Данії є однією з найпотужніших у світі (табл. 2).

Таблиця 2

Державна підтримка органічного сільського господарства у рамках Національного плану дій Данії на 2015–2018 рр. [17]

Напрями підтримки	Заходи підтримки
1	2
Підтримка органічних виробників	майже 5,4 млн євро на інвестиції в органічне сільськогосподарське виробництво
	понад 1,3 млн євро на консультативну службу щодо органічного виробництва
	майже 1,1 млн євро на проекти, спрямовані на місцеві продажі та розвиток органічної продукції
Розвиток органічного сектору	понад 3 млн євро Інвестиційному фонду Данії для інвестицій в органічні дослідження
	4 млн євро на Зелену програму розвитку (GUDP) та Міжнародний центр досліджень органічних харчових систем (ICROFS)
	початок систематизації та поширення знань про корисну дію органіку для суспільства
Сталий розвиток	3,6 млн євро на підтримку збереження та сталості органічних ферм і субсидування експериментальних органічних проектів
	понад 1,3 млн євро за рік для підтримки потенціалу розвитку та конкурентоспроможності органічного сільського господарства через Фонд органічного сільського господарства
	робота над виділенням ще 670 тис. євро за рік для органічних проектів з особливим пріоритетом, що фінансуються із сільськогосподарських фондів
Реалізація органіку	виділення урядом понад 3,3 млн євро на стимулювання збуту на внутрішньому ринку
	робота над спрощенням контролю вимог загального регулювання ЄС для супермаркетів щодо використання органічної сировини
Експорт органіку (2015–2018 рр.)	4,5 млн євро на підтримку різноманітних експортних заходів для органічного бізнесу Данії;
	зосередження уваги на співпраці з посольствами та Національним форумом діалогу щодо експорту органічних речовин
	участь міністра продовольства, сільського та рибного господарства в експортних органічних виставках та ярмарках
	підсилення урядом діалогу із державними установами щодо стратегічних експортних ринків, де місцеві органічні виробники мають можливість використовувати нові ринкові потенціали
	полегшення експорту органічних продуктів з Данії до Китаю
стимулювання подачі заявок на субсидії на підвищення збуту в ЄС	

Продовження табл. 2

1	2
Субсидії на органік	запуск цільової субсидії – Схеми субсидій на органічні землі із базовою субсидією майже 117 євро на один гектар щорічно
	продовження надання доплати у розмірі 161 євро на один гектар за рік для Схеми субсидій на органічні землі для перехідного періоду протягом перших двох років конверсії
Підтримка виробництва рослин, фруктів та ягід	запровадження доплати у розмірі 67 євро на один гектар за рік для органічних районів з обмеженим використанням азоту
	запровадження надбавки 537 євро на один гектар за рік для органічних районів, що використовуються для виробництва плодоовочевої продукції
Боротьба зі шкідниками та хворобами	160 000 євро на опрацювання заявок та отримання дозволів на використання альтернативних пестицидів або на компенсації частини платежів за дозволи
	зміна Міністерством охорони навколишнього середовища положення про виключення певних пестицидів зі списку дозволених в органічному сільському господарстві
Розвиток білкового кормовиробництва	забезпечення подальшої участі Данії у проекті PPP
	майже 700 тис. євро на розроблення тестів на органічні види та види за програмою GUDP
Розвиток органічного тваринництва	понад 500 000 євро на розвиток органічного вирощування свиней
	створення комітету з підтримки розведення, виробничих систем та реалізації продукції органічного свинарства
Стимулювання громадських закладів харчування	виділення урядом майже 8 млн євро на підтримку громадських закладів харчування з метою збільшення використання в них органічної продукції
	підтримка у розмірі майже 3 млн євро громадських установ, відповідальних за придбання та постачання продуктів
	розроблення нових цільових показників придбання органічних продуктів місцевими та регіональними адміністраціями
Органічні бренди	сприяння розвитку брендів органічної їжі для ресторанів, кафе та їдалень, що відповідають органічним вимогам
Навчання	співпраця уряду з інститутами сільськогосподарської освіти для подальшого просування органічного виробництва з метою підготовки органічних фермерів
	виділення урядом понад 1,6 млн євро на загальну освітню діяльність та перекваліфікацію
Сприяння розвитку органіку в місцевих муніципалітетах та школах	проведення семінарів для всіх муніципалітетів про майбутнє органічне партнерство
	щорічна публікація цифрових карт усіх органічних полів
	субсидії для шкіл, що продають органічні плоди та овочі

Навіть у часи глобальних фінансових криз спостерігається значне зростання попиту на органічні продукти у Данії. Країна має великий потенціал. Тому уряд постійно покращує напрями підтримки органічного сектору країни.

Польща з-поміж інших розвинених аграрних країн також має давню історію розвитку органічного сільського господарства. Піонери органічного руху почали господарювати на території сучасної Польщі ще у 1920–1930 роках та активно

пропагувати основні принципи органічного та біодинамічного сільського господарства, надавати консультації, здійснювати просвітницьку діяльність. Ставши у 2004 р. членом Євросоюзу, польські агровиробники отримали доступ до агроекологічного субсидування в рамках європейських програм, зросла зацікавленість в органічному агровиробництві.

Станом на 2016 р. у Польщі 536,6 тис. га сільськогосподарських земель оброблялися відповідно до органічних принципів, і це становило 3,7 % від загальної площі польських сільськогосподарських угідь. У країні діяло 22 435 сертифікованих органічних виробників, 705 операторів, 120 імпортерів та 180 експортерів органічної продукції. Ринок органічної продукції Польщі у 2015 р. досягнув розміру 167 млн євро [20].

Держава підтримує органічне сільське господарство в Польщі з двох джерел:

1) з національного бюджету здійснюється підтримка наукових досліджень в органічному сільському господарстві; витрат на інспектування та сертифікацію, а також на дорадчі послуги;

2) підтримка фермерів та розвитку органічного сектору здійснюється через агроекологічні заходи, просування та поширення інформації, участь фермерів у схемах якості харчових продуктів [15].

Загалом Польща досить активно долучилася до агроекологічних та органічних програм Євросоюзу, ефективно комбінує внутрішню державну підтримку та фінансову підтримку ЄС з метою розвитку органічної сфери країни та сталого розвитку національної економіки.

Досвід Туреччини у питанні становлення органічного виробництва та політики його підтримки є цікавим та показовим. Родючі ґрунти країни та історично самодостатнє сільське господарство стали основою для активного розвитку органічного виробництва у 1980 роках, коли в Європі зріс попит на органічну сільськогосподарську продукцію.

За даними IFOAM, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь Туреччини зросла до 523,8 тис. га у 2016 р. На цих землях діяли 67 879 органічних виробників, кількість яких є однією з найбільших у світі (8-ме місце за міжнародним рейтингом). Крім того, в органічній сфері країни здійснювали економічну діяльність 1 422 органічних операторів, 61 імпортер та 46 експортерів органічної продукції [19].

Органічне сільське господарство просувається урядом Туреччини як головний інструмент для розвитку сільських територій. Існує кілька державних програм, які підтримують органічне сільське господарство, включаючи Програму підтримки прямих доходів (Direct Income Support, DIS), за якою виплати здійснюються з розрахунку на один гектар, вони становлять 180 турецьких лір/га (75 євро/га). Крім того, з 2004 р. Сільськогосподарський банк Туреччини надає кредити з привабливим відсотком (зниженим на 60 %) для всіх підприємців органічного сектору. Також є проект «Поширення знань про органічне сільське господарство», що фінансується з державного бюджету. Інший проект «Впровадження реформи сільського господарства» за підтримки Світового банку (World Bank) надав додаткові виплати для органічного сільського господарства у чотирьох особливо екологічно вразливих регіонах Туреччини з 2006 до 2009 року. [15].

Підтримка органічного руху в Туреччині не обмежується фінансовою допомогою. Державні органи влади за підтримки комерційних та громадських організацій організовують різні інформаційні кампанії для підвищення рівня обізнаності та зацікавленості про органік. За допомогою телебачення, навчальних курсів та програм,

наукових досліджень Туреччина комплексно підійшла до питання просування органіку в країні та стала яскравим прикладом для запозичення досвіду.

США є країною-лідером у розвитку органічного руху за багатьма аспектами та показниками. Країна має розвинений аграрний сектор економіки, який, починаючи з 40-х років XX ст., став міцною основою для розвитку органічного напрямку сільського господарства. США є дуже інноваційно розвинутою державою з високим рівнем поінформованості суспільства, що дало можливість країні створити найбільш розвинений ринок органічної продукції у світі.

Ринок органічної продукції США становить 38,9 млрд євро, що в розрахунку на душу населення становить 121 євро [19]. Споживчий попит на органічні товари демонструє двозначне зростання упродовж останніх років, починаючи з 90-х років XX ст., забезпечуючи ринкові стимули для американських фермерів за широким асортиментом продуктів. Органічні продукти нині доступні майже у 3/4 звичайних продуктових магазинів і часто мають значні знижки.

Органічні продажі становлять понад 4 % від загального обсягу продажів харчових продуктів у США, хоча органічні продукти мають значно більшу частку в деяких категоріях [9]. Сертифіковані органічні площі і тваринництво упродовж багатьох років розширюються у Сполучених Штатах Америки, особливо для виробництва фруктів, овочів, а також молочного тваринництва та птиці.

Площа сертифікованих органічних земель у США становила 2,03 млн га, що позиціонує країну на 4-му місці у світовому рейтингу 2016 р. Кількість органічних виробників у цьому самому році становила 14 217 [9].

Державна підтримка сільського господарства, зокрема органічного, у Сполучених Штатах Америки здійснюється через Сільськогосподарський білль США, оновлену редакцію якого ухвалюють кожні 5 років.

Сільськогосподарський білль США 2014 р. передбачає Федеральну підтримку систем органічного виробництва, включаючи фінансову допомогу фермерам, які завершують процес сертифікації та фінансування органічних досліджень. Вона зростала у кожному з останніх трьох Сільськогосподарських біллів. Так, Сільськогосподарський білль 2014 р.:

- розширив фінансування на органічну сертифікацію сільськогосподарських виробників. Обсяг фінансування більш ніж удвічі перевищує білль 2008 р. до 57,5 млн дол. США на весь період його дії;

- продовжує обов'язкове фінансування покращання економічних стану органічного сектору на суму 5 млн дол. США протягом строку дії білля. Ще 5 млн дол. США додано для оновлення баз даних і технологічних систем Національної органічної програми (NOP) USDA;

- розширює загальне обов'язкове фінансування органічних досліджень до 100 млн дол. США. Затверджене фінансування Національної органічної програми збільшується до 15 млн дол. США щорічно;

- звільняє сертифікованих органічних виробників від необхідності плати за звичайні програми просування для органічних товарів та встановлює варіант для програми органічного просування;

- вимагає удосконалення страхування сільськогосподарських культур для органічних виробників та зміцнює впровадження органічних правил [9].

Отже, політика підтримки розвитку органічного сектору країни урядом США характеризується досить високим рівнем уваги до органіку та диференціацією напрямів

фінансової підтримки. Показовим є також включення органічного виробництва до основного сільськогосподарського закону країни із закріпленням конкретних обсягів фінансування. Зауважимо також, що федеративна політична система країни дає можливість окремим штатам здійснювати свою регіональну політику підтримки органічного виробництва.

Канадський органічний рух виник та почав активно розвиватися дещо пізніше, ніж у сусідніх Сполучених Штатах та розвинених європейських країнах. У 50-х роках ХХ ст. у Канаді, переважно завдяки тісній співпраці з британськими та американськими колегами, почали формуватися організації з органічного сільського господарства та розвиватися органічний ринок.

Канада у 2016 р. мала 1,1 млн га сертифікованих органічних земель, на яких господарювали 4 205 виробників органічної продукції. Обсяг внутрішнього ринку органічної продукції становив 3 млрд євро, що в перерахунку на душу населення становило 83 євро (10-те місце у світовому рейтингу) [19].

Уряд Канади активно підтримує органічний рух країни як у фінансовому, так і інформаційному та політичному аспектах. 3 жовтня 2015 р. для підтримки органічного сектору було інвестовано близько 20 млн канад. дол. для:

- удосконалення інноваційних органічних технологій;
- допомоги органічним фермерам та переробникам повноцінно скористатися ринковими можливостями;
- фінансування робочих місць для молоді в органічному секторі;
- проведення органічних дослідницьких заходів [10].

Також у 2017 р. було анонсовано про розміри підтримки у 72 500 канад. дол. для канадських органічних виробників з метою розроблення зручного посібника канадських органічних стандартів [10]. Цей посібник забезпечить органічних виробників та операторів Канади чітким керівництвом щодо того, що необхідно робити сертифікованим органічним виробникам у Канаді.

Крім того, Канадська асоціація органічної торгівлі (СОТА) отримала додаткові 95 114 канад. дол. через Програму AgriMarketing для реалізації своєї стратегії розвитку на міжнародному ринку [10]. Ці інвестиції дозволять асоціації брати участь у міжнародних конференціях, виставках та проводити виїзні засідання з метою підвищення обізнаності про канадські органічні продукти на основних ринках Європи, США, Азії та Латинської Америки.

Загалом канадський органічний сектор демонструє значний потенціал для зростання завдяки зацікавленню споживачів та насиченому ринку, великому виробничому потенціалу та орієнтації на міжнародну торгівлю, що може стати новим рушієм на шляху до глобального органічного руху.

Отже, проведений аналіз міжнародного досвіду та пріоритетів підтримки методів агровиробництва ще раз підкреслює важливість розвитку органічної сфери для прогресивної світової спільноти. Численні переваги органічного сільського господарства змушують замислитися над перспективами розвитку глобального сільського господарства як одного з ключових факторів впливу на майбутнє наступних поколінь.

Державна підтримка органічного сільського господарства в Україні перебуває, по суті, в зародковому стані, але деякі успіхи вважаємо за необхідне виділити.

Зазначимо, що важливим кроком на шляху становлення та підтримки вітчизняної органічної сфери стало прийняття народними депутатами на пленарному засіданні 10

липня 2018 р. Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» № 5448-д [1]. Реалізація цього законопроекту покликана удосконалити засади правового регулювання органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, а також гармонізувати законодавство України до європейського у зазначеній сфері.

Аналізуючи досягнення України у сфері організаційно-правової підтримки органічної сфери, необхідно згадати про основні стратегічні напрямки, задекларовані у Стратегії розвитку аграрного сектору «3 + 5» [14], що представлена Міністерством аграрної політики у травні 2016 р. Ця стратегія є офіційною та ґрунтується на: 3 пріоритетах – реформі системи державної підтримки з акцентом на дрібних фермерах, завершенні земельної реформи та реформі державних підприємств; 5 головних напрямках – розвитку ринків збуту, органічному виробництві та нішевих культурах, розвитку сільських територій, зрошенні та безпеці харчової продукції. Як бачимо, розвиток органічного виробництва є основним пріоритетом для вітчизняної аграрної сфери поряд із безпекою харчової продукції, тісно пов'язаною з органіком. Залишилося зробити наступний рішучий крок – перейти від законодавчого закріплення, стратегій, концепцій та програм до конкретних дій щодо організаційної та фінансової підтримки вітчизняних органічних виробників [8].

Важливим організаційним інструментом підтримки вітчизняного органічного сектору є ініціатива Міністерства аграрної політики та продовольства України на початку 2017 р. щодо стимулювання органічного виробництва шляхом надання прав оренди на земельні ділянки державної власності на земельних аукціонах за пільговими орендними ставками.

Ця ініціатива знайшла прикладне втілення у Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними» від 07.06.2017 р. № 413 [1], відповідно до якої Держгеокадастр та його територіальні органи під час підготовки лотів до проведення земельних торгів повинні забезпечувати:

- пріоритетність продажу прав на земельні ділянки за результатами земельних торгів для цілей садівництва, виноградарства та розвитку органічного землеробства;
- під час передачі земельних ділянок здійснення їх формування з урахуванням вимог екологічної безпеки, охорони земельних ресурсів та відтворення родючості ґрунтів [1].

Територіальні управління Держгеокадастру продовжують проведення аудиту земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності, придатних для ведення органічного виробництва. У результаті станом на 01.08.2017 р. до переліку земельних ділянок державної власності, права на які виставлено на земельні торги (аукціони) з цільовим призначенням «для ведення органічного виробництва», включено 42 земельні ділянки загальною площею 841 га [6]. Нині такі земельні ділянки сформовано в 11 областях України (Миколаївській, Львівській, Вінницькій, Чернігівській, Полтавській, Дніпропетровській, Херсонській, Кіровоградській, Закарпатській, Луганській та Донецькій (рис. 1).

Вагомим зрушенням у сфері державної підтримки органічного сільського господарства стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» № 609 від 08.09.2016 р., у результаті чого фермерські господарства, що прийняли рішення виробляти органічну продукцію

або уже сертифіковані за органічними стандартами, мають можливість отримати державну підтримку [3].

Рис. 1. Земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності, які включено до переліку ділянок, права на які виставляються на земельні торги для ведення органічного виробництва (станом на 01.02.2018 р.) [12]

Зокрема, цією постановою визначено, що:

– фінансова підтримка на конкурсних засадах на поворотній основі надається у розмірі, що не перевищує 500 тис. гривень, із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів, зокрема, для проведення оцінювання відповідності виробництва органічної продукції (сировини);

– за однакових рівних умов фермерські господарства, які подали заяву про перехід на виробництво органічної продукції (сировини), мають перевагу перед іншими фермерськими господарствами, що претендують на отримання фінансової підтримки [3].

Крім того, в Україні поряд із державною підтримкою органічного сільськогосподарства значна кількість представників регіональних виконавчих органів влади вже давно усвідомлено працює над підтримкою представників органічного агровиробництва у своїх областях. Проведені заходи підтримки органічних виробників із різних регіонів України за період 2014–2017 рр. оцінюються на загальну суму понад 1 млн грн.

Станом на червень 2018 р. органічні виробники так чи інакше підтримуються у 12 областях України (Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області). Крім того, ще в трьох областях (Донецька, Запорізька, Рівненська області) в проектних документах на найближчий період також запланована подібна підтримка. У Вінницькій, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Миколаївській, Тернопільській, Харківській та Херсонській областях робота щодо визначення можливостей системної підтримки органічних виробників перебуває на початковій стадії та обговорюється місцевими експертами аграрного сектору [12].

Отже, Україна у своїх євроінтеграційних прагненнях все більше уваги приділяє розвитку органічного сільського господарства як важливої складової передового європейського та світового досвіду вдосконалення аграрної сфери. Політика підтримки органіку в нашій країні поки що не характеризується високим рівнем системності та послідовності, але зроблені важливі початкові кроки у напрямках організаційно-правового та фінансового забезпечення органічного виробництва.

Висновки з даного дослідження. Необхідність розширення організаційно-правової та фінансової підтримки органічного сільського господарства в Україні зумовлена численними економічними, соціальними та екологічними причинами. Субсидії для органічного сільського господарства в розвинених країнах світу свого часу дали надзвичайно важливий поштовх для розвитку цього напряму агровиробництва, що у кінцевому підсумку привело до значних успіхів у сфері збереження навколишнього середовища, пом'якшення наслідків зміни клімату, охорони здоров'я, розвитку сільських територій та захисту прав споживачів. Крім прямої фінансової державної підтримки, органічна сфера потребує активної просвітницької, науково-дослідної та організаційної підтримки не лише від державних органів влади, але й від активної громади та бізнесу. Лише комплексний підхід дасть можливість отримати синергетичний ефект, який може значно прискорити розвиток органічного агровиробництва та органічного ринку у нашій країні.

Література

1. *Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції* : проект Закону України від 24.11.2016 р. № 5448. База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576. (Актуально на 04.06.2018 р.).
2. *Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними* : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 413 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-p>. (Актуально на 04.06.2018 р.).
3. *Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам* : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 р. № 609 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnp?docid=249310771>. (Актуально на 04.06.2018 р.).
4. Білоусов, Є. Ю. Принципи, напрями та механізми державної підтримки розвитку органічного землеробства в Україні / Є. Ю. Білоусов // Молодий вчений. – 2015. – № 6. – С. 74–77.
5. *Вдовиченко, А. В.* Перспективні напрями державної підтримки органічного сільського господарства в Україні / А. В. Вдовиченко // АГРОСВІТ. – 2016. – № 17. – С. 44–49.
6. *Мартинюк, М. П.* Державне регулювання органічного виробництва: стан та перспективи розвитку / М. П. Мартинюк : матеріали доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції «Органічне виробництво і продовольча безпека». – Житомир : ЖНАЕУ, 2017. – С. 5–10.
7. *Міжнародний досвід державної підтримки виробництва органічної продукції* / О. М. Маслак // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2014. – Вип. 8. – С. 72–76.
8. *Милованов, Є. В.* Правові засади регулювання органічного виробництва в країнах ЄС / Є. В. Милованов // Міжнародний науково-виробничий журнал Економіка АПК. – 2018. – № 5 (283). – С. 117–125.
9. *Офіційний сайт Департаменту сільського господарства США* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.usda.gov/topics/organic>. (Актуально на 04.06.2018 р.).

Є. В. Милованов. Найкращі світові практики державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та перспективи для України

10. *Офіційний сайт Канадського Уряду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.canada.ca/en/agriculture-agri-food/news/2018/01/supporting_the_growthofcanadasorganicsector.html. (Актуально на 04.06.2018 р.).*
11. *Офіційний сайт Федерального відомства сільського господарства Швейцарії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.blw.admin.ch/blw/de/home.html>. (Актуально на 04.06.2018 р.).*
12. *Регіональна підтримка органічного виробництва в Україні [Є. Милованов, М. Мартинюк, О. Ковальова, О. Ходаківська та ін.] / за ред. Є. Милованова. – К. : Органік Принт, 2018. – 56 с.*
13. *Самсонова, Я. О. Державно-правове забезпечення механізмів стимулювання виробництва органічної продукції / Я. О. Самсонова // Проблеми законності. – 2017. – Вип. 139. – С. 164–175.*
14. *Стратегія розвитку аграрного сектору «3 + 5». Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/system/files/3%205%20final.pdf>. (Актуально на 04.06.2018 р.).*
15. *Урбан, І. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства. Досвід інших країн / Іржі Урбан, Беате Хубер, Кароліна Дмитрова [та ін.]. – Київ : Дослід. ін-т орган. землеробства (FiBL, Швейцарія), Біоінститут (Чеська Республіка), 2013. – 122 с.*
16. *Франція: шляхи розширення органічного сільського господарства [Електронний ресурс] // Журнал ORGANIC UA 04'2009. – Режим доступу : <http://organic.ua/uk/2010/08/542-francija-shljahy-rozshyrennja-organichnogo-sil'skogo-gospodarstva>. (Актуально на 06.05.2018 р.).*
17. *CAP 2014–2020: Organic farming and the prospects for stimulating public goods [Electronic resource]. – Accessed mode : http://www.ifoam.eu.org/sites/default/files/ifoameu_study_organic_farming_cap_2014_2020_final.pdf. (Available at 06.05.2018).*
18. *Organic Action Plan for Denmark [Electronic resource]. – Accessed mode : https://www.foedevarestyrelsen.dk/english/SiteCollectionDocuments/Kemi%20og%20foedevarekvalitet/Oekologiplan%20Danmark_English_Print.pdf. (Available at 06.05.2018).*
19. *Willer, H. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging trends / H. Willer, J. Lernoud. FiBL&IFOAM – Organic International. Germany : Medienhaus Plump, 2018. – 348 p.*
20. *Zywność ekologiczna w Polsce [Electronic resource] // IMAS International Sp. – 2017. – Accessed mode : http://imas.pl/wpcontent/uploads/2017/12/Zywnosc_ekologiczna_w_Polsce_2017_IMAS_International.pdf. (Available at 06.05.2018).*

Отримано 14.06.2018 р.

Лучшие мировые практики государственной поддержки органического сельскохозяйственного производства и перспективы для Украины

ЕВГЕНИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ МИЛОВАНОВ*

** кандидат экономических наук, председатель правления
Федерации органического движения Украины,
ул. Оболонская, 4, офис 1, г. Киев, 04071, Украина,
тел.: 00-380-044-425525, e-mail: ofu@organic.com.ua*

В работе освещены основные предпосылки необходимости осуществления государственной поддержки органического производства в мире. Проведен анализ европейского опыта поддержки органического сельского хозяйства и освещены основные направления финансовой поддержки в рамках Общей сельскохозяйственной политики ЕС. Приведены основные бюджетные ассигнования ЕС на переход к экологическим и климатическим практикам и органическому сельскому хозяйству в рамках программы CAP. Рассмотрены основные подходы к

стимулированию и развитию органического производства в развитых странах мира с целью определения приоритетов для Украины. Установлено, что субсидии для органического сельского хозяйства в развитых странах в свое время дали чрезвычайно важный импульс к ускоренному развитию этого направления агропроизводства, что, в конечном итоге, привело к значительным успехам в сфере сохранения окружающей среды, смягчения последствий изменения климата, охраны здоровья, развития сельских территорий и защиты прав потребителей. Отмечено, что многочисленные преимущества органического сельского хозяйства заставляют задуматься над перспективами развития глобального сельского хозяйства как одного из ключевых факторов влияния на будущее следующих поколений. Проанализированы отечественный опыт финансовой и организационно-правовой поддержки органической сферы на государственном и региональном уровнях для формирования направлений совершенствования. Доказана необходимость не только прямой финансовой государственной поддержки, но и активной просветительской, научно-исследовательской и организационной поддержки совместно с представителями активной общественности и бизнеса. Обоснована необходимость системного подхода к стимулированию и развитию отечественной органической сферы для обеспечения устойчивости сельскохозяйственной отрасли Украины. Установлено, что политика поддержки органика в нашей стране пока не характеризуется высоким уровнем системности и последовательности, но сделаны важные начальные шаги в направлениях организационно-правового и финансового обеспечения развития органического производства.

Ключевые слова: государственная поддержка, международный опыт, органическое производство, органическое сельское хозяйство, устойчивое развитие, субсидия.

*Mechanism of Economic Regulation, 2018, No 2, 14–33
ISSN 1726–8699 (print)*

**The Best World Practices of Organic Agricultural Production State Support
and Prospects for Ukraine**

EUGENE V. MILOVANOV*

** C.Sc. (Economics), President of the Organic Federation of Ukraine,
Obolons'ka Str., 4, office 1, Kyiv, 04071, Ukraine,
phone: 00-380-044-4255525, e-mail: ofu@organic.com.ua*

Manuscript received 14 June 2018

The article highlights the basic prerequisites for the needs to implement state support for organic production in the world. The analysis of the European experience in the supporting organic agriculture has been carried out and the main directions of financial support under the Common Agricultural Policy of the EU have been highlighted. The main budgetary allocations of the EU for the transition to environmental and climate practices and organic agriculture in the framework of the CAP program are presented. The main approaches to stimulate and develop organic production in the most developed countries of the Globe are considered with the view to determine priorities for Ukraine. It was established that subsidies for organic agriculture in developed countries at one time gave extremely important impetus for the development of this agricultural production direction, which ultimately led to significant success in the sphere of environmental conservation, mitigation of climate change impacts, health protection, rural areas development and protection of consumers' rights. It is noted that the numerous advantages of organic agriculture make us think about the prospects for the development of global agriculture as one of the key factors for influencing the future of the next generations. The domestic experience of financial and organizational and legal support of the organic sphere at the state and regional levels for the formation of areas for improvement has been analyzed. The necessity of not only direct financial state support, but also active educational, research and organizational support

together with representatives of the active community and business was proved. The necessity of the systematic approach to stimulate development the domestic organic sphere to ensure the sustainability of the agricultural sector of Ukraine is substantiated. It is established that the policy of support of the organic in our country is not yet characterized by high level of systematization and consistency, but important initial steps have been taken in the areas of organizational, legal and financial support for organic production.

Keywords: organic agriculture, state support, subsidy, international experience, organic production, sustainable development.

JEL Code: Q18

Tables: 2; Figure: 1; References: 20

Language of the article: Ukrainian

References

1. Pro osnovni principy ta vimogi do organichnogo virobnytva, obigu ta markuvannya organichnoyi produkciyi [On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products]. # 5448 (2016). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576. Available 04.06.2018.
2. Deyaki pitannya udoskonalennya upravlinnya v sferi vikorystannya ta ohoroni zemel silskogospodarskogo pryznachennya derzhavnoyi vlasnosti ta rozporядzhennya nimi [Some issues of management improvement in the field of agricultural land use and protection of state ownership and disposal by them]. # 413 (2017). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/413-2017>. Available at 04.06.2018.
3. Pro vnesennya zmin do Poryadku vikorystannya koshtiv, peredbachenih u derzhavnomu byudzheti dlya nadannya pidtrimki fermerskim gospodarstvam [On amendments to the Procedure for using the state budget funds to provide farms support]. # 609 (2016). Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249310771>. Available 04.06.2018.
4. Bilousov, E. U. (2015). Principy, napryami ta mehanizmy derzhavnoyi pidtrimki rozvitku organichnogo zemlerobstva v Ukrayini [Principles, directions and mechanisms of organic farming development state support in Ukraine]. *Molodij vchenij*, 6, 74–77.
5. Vdovichenko, A. V. (2016). Perspektivni napryami derzhavnoyi pidtrimki organichnogo silskogo gospodarstva v Ukrayini [Perspective directions of organic agriculture state support in Ukraine]. *AGROSVIT*, 17, 44–49.
6. Martinyuk, M. P. (2017). Derzhavne reguluvannya organichnogo virobnytva: stan ta perspektivi rozvitku [Organic production state regulation: the status and development prospects]. *Materiali dopovidej uchastnykiv V Mizhnarodnoyi naukovy-praktichnoyi konferenciyi "Organichne virobnytvo i prodovolcha bezpeka"*, 5–10.
7. Maslak, O. M. (2014). Mizhnarodnij dosvid derzhavnoyi pidtrimki virobnytva organichnoyi produkciyi [International experience of the organic production state support]. *Visnik Sumskogo nacionalnogo agrarnogo universitetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*, 8, 72–76.
8. Milovanov, E. V. (2018). Pravovi zasady reguluvannya organichnoho vyrobnytstva v krainakh ES [Legal principles of organic production regulation in EU countries]. *Ekonomika APK*, 5(283), 117–125.
9. Official website of the United States Department of Agriculture. Retrieved from <https://www.usda.gov/topics/organic>. Available 04.06.2018.
10. Official website of the Canadian Government. Retrieved from https://www.canada.ca/en/agriculture-agri-food/news/2018/01/supporting_the_growthofcanadasorganicsector.html. Available 04.06.2018.
11. Official website of the Federal Office for Agriculture. Retrieved from <https://www.blw.admin.ch/blw/de/home.html>. Available 04.06.2018.
12. Milovanov, E., Martinyuk, M., Kovalova, O. & Hodakivska, O. (2018). Regionalna pidtrimka organichnogo virobnytva v Ukrayini [Organic production regional support in Ukraine]. Kyiv: Organic Print, 56.

13. Samsonova, Y. O. (2017). Derzhavno-pravove zabezpechennya mehanizmiv stimulyuvannya virobnictva organichnoyi produkciyi [The state-legal provision of mechanisms for organic production stimulating]. *Problemi zakonnosti*, 139, 164–175.
14. Strategiya rozvitku agrarnogo sektora "3 + 5" (2016). [The agricultural sector development strategy "3 + 5"]. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/system/files/3%205%20final.pdf>. Available 04.06.2018.
15. Urban, I., Huber, B. & Dmitrova, K. (2013). Mozhlivosti derzhavnoyi pidtrimki dlya rozvitku organichnogo silskogo gospodarstva. Dosvid inshih krayin [Possibilities of state support for the organic agriculture development. The Experience of other countries]. Kyiv.
16. Franciya: shlyahi rozshyrennya organichnogo silskogo gospodarstva (2009). [France: Ways of Expanding Organic Agriculture]. *ORGANIC UA*. Retrieved from <http://organic.ua/uk/2010/08/542-francija-shljahy-rozshyrennja-organichnogo-silskogo-gospodarstva>. (Available at 06.05.2018).
17. CAP 2014-2020: Organic farming and the prospects for stimulating public goods. Retrieved from http://www.ifoam-eu.org/sites/default/files/ifoameu_study_organic_farming_cap_2014_2020_final.pdf. (Available at 06.05.2018).
18. Organic Action Plan for Denmark. Retrieved from https://www.foedevarestyrelsen.dk/english/SiteCollectionDocuments/Kemi%20og%20foedevarekvalitet/Oekologiplan%20Danmark_English_Print.pdf. (Available at 06.05.2018).
19. Willer, H. & Lernoud, J. (2018). The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging trends. FiBL&IFOAM – Organic International. Germany: Medienhaus Plump.
20. Żywność ekologiczna w Polsce (2017). Retrieved from http://imas.pl/wp-content/uploads/2017/12/Zywnosc_ekologiczna_w_Polsce_2017_IMAS_International.pdf. (Available at 06.05.2018).